

حوزه های علمیه؛ تحول و کارآمدی در هدایت دینی و اخلاقی جامعه^۱

چکیده:

از دیرباز، حوزه های علمیه در اعتلا و نشر آموزه های دینی در زندگی فردی و اجتماعی انسان ها نقش بسزایی ایفا کرده اند. در جامعه معاصر، که دائما تحولات اساسی در ساختار اجتماعی و فرهنگی در حال شکل گیری است، نقش حوزه ها به عنوان حافظان و مروجین دین بیش از پیش اهمیت پیدا کرده است. رشد و توسعه جوامع، به پیشرفت همزمان ابعاد مادی و معنوی آن ها وابسته است؛ به گونه ای که غفلت از هر یک از این ابعاد می تواند موجب توقف در مسیر تعالی جامعه گردد. بر این اساس، حوزه های علمیه، در هدایت معنوی، دینی و اخلاقی جامعه گام بر می دارند. پژوهش حاضر، که به بررسی تحول و کارآمدی حوزه های علمیه در این زمینه می پردازد، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و مطالعات کتابخانه ای به این نتیجه رسیده است که رعایت اصول ایجابی استخراج شده از قرآن، عترت، سیره پیامبران و ائمه، و آموزه های دانشمندان دینی، و همچنین اجتناب از اصول سلبی، همچون مدرک گرایی، عدم خوسازی و بیگانگی با مقتضیات زمان می تواند حوزه های علمیه را به نقطه ایده آل در تحقق رسالت خود برساند. نتایج این مقاله نشان می دهند که تحول در حوزه های علمیه نه تنها می تواند به ارتقای کارآمدی این نهادها در هدایت جامعه کمک کند، بلکه موجب تقویت نقش آن ها در پاسخ به بحران های اخلاقی و دینی جامعه معاصر نیز خواهد شد.

واژگان کلیدی: حوزه علمیه، طلبه، اخلاق، دین، تحول

مقدمه:

انسان موجودی است که به طور طبیعی به زندگی اجتماعی نیاز دارد. ساختار وجودی او به گونه ای است که تنها در بستر جامعه می تواند به کمال مطلوب خود دست یابد. در غیر این صورت، ارسال پیامبران و کتاب های آسمانی که بخش عمده ای از آموزه ها و دستورات آن ها مرتبط با زندگی اجتماعی بشر است، بی فایده می بود. از دیدگاه

^۱ زهرا مرادی پور، مدرس مدرسه علمیه حضرت فاطمه زهرا (ع) اطهر سلام الله علیها. z.setareh.1402@gmail.com

علامه طباطبایی، قوانین و مقررات اسلامی با نظام آفرینش انسان هم‌خوانی دارد و بر همین اساس، قوانینی که نقشی در رفع نیازهای اجتماعی افراد و تأمین سعادت آن‌ها نداشته باشد، به‌عنوان قوانین واقعی تلقی نمی‌شوند (نصری، ۱۳۱). خداوند متعال، قوانین و مقررات دینی و وحیانی را به گونه ای وضع نموده که سعادت دنیوی و اخروی را با هم تأمین کنند. و مروج این مبانی در مرتبه اول پیامبران و اولیا و اوصیا و در مرتبه های بعد عالمان و روحانیون می باشند. پیشینه تشکیل و تاسیس حوزه‌های علمیه به دوران پیامبر اسلام و ائمه علیهم السلام بازمی‌گردد و در طول زمان توسط علما و دانشمندان دینی گسترش و تکامل است. این نهاد عظیم همچنان به رشد و بالندگی خود ادامه می‌دهد و تاریخ بشر گواه تاثیرات آن در فرآیند زندگی اجتماعی انسان‌هاست. حضرت امام خمینی(ره)، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، در این باره می‌فرماید: "این حوزه‌های علمیه است که اسلام را تا حالا نگه داشته است. اگر روحانیون نبودند، از اسلام خبر نبود. آنکه اسلام را زنده نگه داشته است در مواقع سیاه، در این زمان‌های سیاه، همین روحانیون بودند. پشتیبانی کنید از این‌ها" (امام خمینی، ج ۶، صفحه ۲۷۸). این نهاد همواره با چالش‌ها و تحولات زیادی مواجه بوده است. در دوره‌هایی که مرز بین دین و سیاست کم‌رنگ می‌شود و دین و دولت به هم می‌آمیزند، نقش روحانیت اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. به‌گونه‌ای که اگر این نهاد نتواند مسئولیت‌های خود را به درستی ایفا کند، ممکن است آسیب‌های جدی به بنیان‌های دین و ساختار اجتماعی وارد شود. بر این اساس محققان و اندیشمندان همواره باید تلاش کنند که متناسب با شرایط زمانه راه‌های کارآمدی حوزه‌ها را بیش از پیش نشان دهند. در این مورد آثاری نوشته شده است که در اینجا فقط به چند مورد از تالیفات معاصر اشاره می‌شود:

"حوزه علمیه هست و باید‌ها" از کتاب شامل مباحث معرفتی و تربیتی حجت‌الاسلام "سید احمد خاتمی" درباره مسائل حوزوی است که در قالب ۵ بخش تنظیم شده است. "نگاهی به حوزه؛ جایگاه شناسی توصیفی تحلیلی روحانیت و حوزه‌های علمیه شیعه" از سعید هلالیان که در این کتاب نگاهی به حوزه؛ جایگاه شناسی توصیفی - تحلیلی روحانیت و حوزه‌های علمیه شیعه دارد و شکل‌گیری و تحول حوزه‌های شیعه از سید محمد علی حسینی زاده. مقالاتی از جمله: "تاریخ حوزه علمیه قم از تاسیس تا سده چهارم: (تحلیلی بر زمینه‌ها و عوامل پیدایش و شکوفایی)" از علی اکبر زهره کاشانی. نشریه تربیت اسلامی، دوره ۴، شماره ۸، بهار و تابستان ۱۳۸۸. "برگ‌هایی از تاریخ حوزه علمیه قم". رسول جعفریان، مجموعه مقالات صد سالگی حوزه علمیه قم شماره ۲، بهار ۱۴۰۱. "نقش تصویر عمومی حوزه‌های علمیه در رسانه‌ها در کاهش جذب جوانان به این مراکز"، امیر خزائی و رضا مرادی، نشریه رایانه ایران زنجان، شماره ۲، بهار ۱۴۰۴، "مسئله شناسی تبلیغ در ایران"، سید محسن میرسندسی، اسلام و مطالعات اجتماعی، شماره ۲۸، بهار ۱۴۰۴. همانطور که ملاحظه می‌شود در هیچ‌کدام از این آثار به صورت مستقل به موضوع مورد بحث پرداخته نشده است و تلاش شده تا در این پژوهش تحلیل و تبیین گردد.

۱-روش شناسی هدایت دینی و اخلاقی جامعه:

حوزه ها به عنوان متولیان امر خطیر تبلیغ، باید اهتمام جدی در جهت نظام مند کردن ساختار آن داشته باشند و در این راستا حساسیت خاص داشته باشند. آن ها باید با استخراج اصول و مبانی مبتنی بر قرآن و عترت، باید ها و نبایدها در امور آموزشی و پژوهشی و تربیتی را کشف و در جهت ارتقای سطح معرفت دینی اجتماعی به کار ببرند و به این ترتیب سبب تربیت نخبگان مبلغ و تحول و کارآمدی مجموعه شوند. ذکر این نکته هم لازم است که با توجه به شرایط زمانه و سرعت تبادل اطلاعات، برای اثربخشی و حفظ منزلت اجتماعی خود باید همواره و مستمر در جهت این مهم، تلاش کنند و به اصطلاح برورسانی همیشگی داشته باشند. به عنوان نمونه در دنیای امروز، رویکرد سخت گیرانه و بدون جذابیت موجب ایجاد فاصله بین نسل جدید و مبلغان خواهد شد. همچنین از برخی سخنان مقام معظم رهبری فهمیده می شود عدم استفاده شایسته و بایسته از ظرفیت منابع و استعداد های موجود در حوزه باعث شده تا برابر نیازهای جامعه رشد نکند. (بهرام، ۱۹) و یا اینکه مدل عمومی کردن تبلیغ و یا چهره به چهره را باید موقعیت سنجی نمود. تخصص مبلغ در مخاطب شناسی بر نتیجه حاصل از تبلیغش صد درصد اثرگذار است. پرهیز از غرور و تکبر و با لحن آمرانه و تندی گویی هم از آفات تبلیغ محسوب می شوند. سیره و مشی اخلاقی شیخ مفید از جمله صبوری، تواضع، علم و رفتار محترمانه و پارسایی و زهد او و ارتباط گیری با قرآن و تهجد باعث جذب خیل عظیمی از مردم به او شد. (حسینی زاده، ۶۲).

از آنجا که دین و اخلاق به طور مستقیم با تحولات اجتماعی ارتباط دارند، تحلیل و ترویج آنها، نقش مهمی در شکل دهی به روندهای اجتماعی و تحولات فرهنگی ایفا می کند. (شجاعی زند، ۱۴۸). و با توجه به این که در تعریف علم اخلاق هم آمده علم اخلاق علمی است که در آن پیرامون صفات نهفته در نفس و نیز پیرامون افعال، و چگونگی پاکسازی نفس از رذیلت ها و فرایند کسب فضائل و نشان دادن راههای کمال و سعادت بحث می شود. بنابراین کنکاشی در این موضوع مهم ضروری به نظر می رسد. (مظاهری، ۲۷)

در ادامه بصورت گزینشی به برخی از این اصول پرداخته می شود:

۱-۱. اصول ایجابی:

هدف از گسترش آموزه های دینی و اخلاقی، ساختن جامعه ای است که نه فقط از نظر معنوی پیشرفت کند، بلکه از نظر اجتماعی و اخلاقی هم به جایگاه بالاتری برسد. این کار می تواند به تقویت همبستگی اجتماعی، کاهش

مشکلات اجتماعی و افزایش حس مسئولیت‌پذیری در افراد کمک کند. وقتی آموزه‌های دینی و اخلاقی گسترش پیدا می‌کند، افراد جامعه بیشتر به رفتارهای مثبت اجتماعی مثل احترام به حقوق دیگران، کمک به نیازمندان و مشارکت در کارهای خیرخواهانه توجه می‌کنند. این موضوع می‌تواند به کاهش مشکلاتی مانند فساد، تبعیض و بی‌عدالتی هم کمک کند. لازم به ذکر است که در اینجا، منظور از اصول ایجابی استفاده از استراتژی‌هایی است که به بهبود عملکرد نهادهای دینی کمک می‌کند. به عبارت دیگر، این اصول راه‌هایی را نشان می‌دهند که می‌تواند به کارآمدتر شدن حوزه‌های علمیه در هدایت دینی و اخلاقی جامعه معاصر کمک کرده و سطح معنوی فردی و اجتماعی را ارتقا دهد. در اینجا به برخی از مصادیق آن اشاره می‌شود:

۱-۱-۱. محوریت قرآن

قرآن به عنوان منبع وحیانی که رسالت هدایت او تکامل انسان را دارد، اصول و مبانی روش‌های تبلیغ را در مواضع مختلف و با تعبیر متفاوت بیان می‌کند. بنابراین شایسته است مبلغان قبل از مراجع به هر منبع و مرجعی جان خود را از معارف ناب و بی‌همتای قرآن سیراب کنند. خداوند به انسان وعده داده است که اگر به این کتاب راهنما و تعالیم آن دل ببندد از همه آسمان و زمین برتر می‌شود و اگر آن را کنار بگذارند بسیاری از موجودات دیگر بر او برتری می‌یتابند. (جوادی آملی فلسفه حقوق بشر ۱۴۵). آن چه که از آیات شریفه فهمیده می‌شود بدون تبلیغ دین مغفول و معدوم می‌شود ولی تبلیغی کارساز و اصولی که بتواند هدف را به روشنی محقق سازد. در این راستا قرآن پیشنهاداتی دارد، مانند اعزام پیامبران به مناطق خاص برای ترویج ارزش‌های دینی، آیه نفر(توبه/۱۲۲) هم ناظر به این اصل است. و یا اینکه می‌فرماید: ادع الی سبیل ربک بالحکمه و الموعظه که نشان می‌دهد که برای جذب از تکنیک محبت استفاده شود. فارابی و خواجه نصیرالدین طوسی طوسی هم بر این عقیده هستند که محبت عامل ایجاد همبستگی اجتماعی است. (مریجی، ۵). شیخ مفید با بکار بردن این اصول قرآنی در مناظره گفتو به درجه‌ای رسید که موافق و مخالف بر عظمتش اذعان کردند. (حسینی زاده، ۶۱). رهبر انقلاب اسلامی هم در بخشی از بیانات در دیدار مبلغین و طلاب حوزه‌های علمیه سراسر کشور برای تبیین اهمیت مفهوم تبلیغ دین، به پنج آیه ۱۷ سوره یس، ۲۰ سوره آل عمران، ۳۹ سوره احزاب، ۶۲ سوره اعراف و ۶۷ سوره مائده استناد کردند. (۱۴۰۲/۴/۲۱). قرآن به ما دستور داده است که نسبت به همه انسان‌ها رفتار نیکو داشته باشیم. بقره ۸۳(فلسفه حقوق بشر ۱۵۱). و نکته دیگر اینکه قرآن بصورت درجی نازل شد و کار تبلیغ هم باید با صبر و حوصله و طی فرایندی منظم و برنامه‌ریزی شده انجام شود و انتظار عمل اعجازگونه از تبلیغ و مبلغ وجود نداشته باشد. این

موارد به عنوان تذکاري مورد توجه قرار گرفتند بدون شک موارد بسيار زيادي را مي توان احصا نمود که از عهده اين مجال بر نمي آيد و خود مقاله و بلکه کتاب مستقلي را مي طلبد.

۱-۱-۲. تاسي به سيره پيامبران و اوليا

شيخ کليني در کافي حديثي را ذکر مي کند که پيامبر اکرم خود را در مورد تبليغ قرآن "مسئول" مي دانند: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص يَا مَعْاشِرَ قُرَّاءِ الْقُرْآنِ اتَّقُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِيمَا حَمَلْتُمْ مِنْ كِتَابِهِ فَإِنِّي مَسْئُولٌ وَ إِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ إِنِّي مَسْئُولٌ عَنْ تَبْلِيغِ الرِّسَالَةِ وَ أَمَّا أَنْتُمْ فَتُسَالُونَ عَمَّا حُمِّلْتُمْ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّتِي". (کليني، ج ۲، ص ۶۰۶). در جاي ديگر از قول امام صادق عليه السلام آورده است: "إِنَّ عِنْدَنَا سِرًّا مِنْ سِرِّ اللَّهِ وَ عِلْمًا مِنْ عِلْمِ اللَّهِ أَمَرَنَا اللَّهُ بِتَبْلِيغِهِ" (کليني، ج ۱، ص ۴۰۲). به نظر مي رسد اولين نکته در حديث فوق احساس مسوليت داشتن و درک جايگاه حساس تبليغ دين خدا و انسان سازي است، درک اين جايگاه به تنهائي، يک رکن اساسي در تبليغ است. توجه داشتن به وظيفه خطيري که اهميت آن به اندازه رسالت پيامبران الهي بوده، در انگيزه و توانمندی و کارامدي مبلغ تاثير زيادي دارد. بعد از اين مرحله، مبلغ با مطالعه عميق و زنبور عسل گونه در سيره پيامبران، که در قرآن و ديگر منابع و متون اسلامي آمده است، به راهکارهاي مهمي دست پيدا مي کند و مي تواند با همان تکنیک ها به ترويج درست ارزش هاي ديني در جامعه بپردازد. بعضي از تکنیک هاي پيامبران در امر تبليغ عبارتند از: استفاده از ابزار اقتصادي مانند جريان مولفه القلوب، ارتباط درست کلامي و استفاده از واژه هاي مانوس يا سديد يا لين يا محبت آميز به فراخور موقعيت هاي گوناگون، برخورد منطقي با مخالفان يا همان جدال نيکو و محترمانه. فعاليت هاي اجتماعي انبيا نيز همواره مورد توجه محققان بوده است، آنان در محيط دائما در حال تغير، همچنان اصيل باقي مي ماندند و ارزش هاي ذاتي و اصيل را حفظ مي کردند. (واخ، ۳۴۲). پيامبران الهي با آوردن آموزه هاي جديد و منحصر به فرد، مفاهيم تازه اي را براي انسان ها معرفي کردند و از اين طريق، علم و معرفت را گسترش دادند. بدون ظهور اين مکاتب و آموزه ها، انسان ها هيچ گاه نمي توانستند به اين دانش هاي جديد دست يابند. (فلسفه حقوق بشر ۱۴۳). شهيد مطهري معتقد است در مکتب پيامبران، انسان بيش از اينکه به منافع شخصي خود توجه کند، به عقیده، ايمان و مسلک خود وابسته است. هر دعوت ديني و مذهبي بايد پيامبرانه باشد، به اين معنا که بايد همواره به يادآوری مبدأ و معاد و ارتباط انسان با اين مفاهيم عميق همراه باشد. پيامبران با بيدار کردن اين حس و شعور در انسان ها، پاکسازي وجدان و دادن آگاهي، جامعه را به حرکت در مي آوردند. در قرآن، در سيزده جا از رضوان خدا صحبت شده است، يعني با اشاره به اين مفهوم معنوي، پيامبران جامعه اهل ايمان را به حرکت وادار مي کردند. (جامعه و تاريخ مطهري ج ۱ ص ۲۳۵). عالم و مبلغ ديني، از پيامبر اکرم و امامان نيابت مي کند و اگر به کشف و به کارگيري روش هاي آنان موفق نشود و خودسرانه و ناآگاهانه به تبليغ بپردازد هر چند در جامعه

نگه داشته و از افول ارزش ها جلوگیری می کند. (دیویس، ۸۵). استفاده از زبان هنر همچون فیلم، فیلمنامه نویسی، شعر، طراحی وب سایت های متنوع، حضور در پلتفرم های مرسوم و پرمخاطب مثل اینستاگرام تلگرام و فراهم آوردن بسترهای زنده و و آفلاین پرسش و پاسخ و برجسته نمودن الگوهای موفق دینی؛ می تواند از دیگر روش های تحول در تبلیغ باشد.

۲-۳. جهانی شدن

عصر حاضر شاهد وقوع تغییرات بنیادین سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است که با مجموعه ای از فرایندهای چندوجهی موسوم به جهانی شدن آمیخته شده اند. (هینس، ۲۰). کسی قادر نیست ملت ها را از موج ایجاد شده به سمت جهانی شدن دور کند، نهادهای تربیتی هم باید این واقعیت را بپذیرند. همه جویای جهانی شدن اند و یکی از مهم ترین نمودهای آن گرایش به فرهنگ جهانی است. رسالت مهم مبلغان دینی و متولیان فرهنگی مدیریت این فضا است. (شفیعی سروستانی؛ ج ۳؛ ص ۵۷). در حقیقت سازمان روحانیت و حوزه های علمیه باید متناسب با نیازهای زمان متحول شده و کارآمد گردد و نیازهای جامعه امروز را برطرف کند. (باقری ۴۵۳). در عصر جهانی شدن و شبکه های اطلاعات، از یک سو مبلغان دین، با این ضرورت حیاتی مواجه هستند که باید فراتر از رویکردهای سنتی، به فعالیت بپردازند؛ زیرا در غیر این صورت، جوانان به سمت عرفان ها و دیدگاه های الحادی روی خواهند آورد که ویرترین فرهنگی قوی تری دارند. از سویی دیگر، این مهم مستلزم آن است که حوزه علمیه در فضای جهانی، با ایجاد جاذبه ای در برابر فرهنگ های غیر اسلامی، به تحول اساسی در دروس و روش خود در تبلیغ بپردازند که بخشی از آن در عنوان قبلی پرداخته شد. شهید صدر معتقد است که با اجتهاد، فقیه می تواند پاسخگوی نیازهای زمان باشد و جامعیت اسلام را در کلیت آن برای همه زمانها ارائه دهد. با مدد از اجتهاد می توان اسلام را متناسب به نیازهای واقعی زمان عرضه کرد. (نصری، ۱۶۲). علاوه بر آن حوزه های علمیه باید توجه داشته باشند که قرائت پویا و زنده از اسلام شیعی، بررسی و نقد علمی و به روز نظرات مستشرقین و دگراندیشان و فلاسفه، آموزش و مهارت طلاب به یک زبان زنده دنیا، آشنایی با فنون روان شناسی و آخرین تحولات رسانه ای و شبکه های اجتماعی لازم است تا بتوانند در عرصه رقابت فکری پیروز شده و رسالت هدایتگری خود را در جهان مدرن به انجام برسانند.

۳-۳. فرق و عرفان های نوظهور

به نظر می رسد شیوهی نامناسب تبلیغ و دفاع متعصبانه از مبانی دینی به همان سوء تبلیغ، می تواند پیامدهای زیان باری به دنبال داشته باشد. این رویکرد نه تنها در جذب نسل جوان ناموفق است، بلکه بستری مساعد برای

نفوذ و تبلیغ فرقه‌ها و عرفان‌های کاذب نوظهور فراهم می‌آورد. این افکار انحرافی که اغلب با جذابیت‌های سطحی و وعده‌های معنوی واهی همراهند، به سرعت به چالش‌های جدی در برابر باورهای اصیل دینی تبدیل می‌شوند.

در چنین شرایطی، نقش نهادهای رسمی تعلیمات دینی، به‌ویژه حوزه‌های علمیه، حیاتی و تعیین‌کننده است. این مراکز نباید صرفاً به حفظ ساختارهای سنتی بسنده کنند، بلکه باید با اتخاذ یک رویکرد روش‌مند، به استقبال این چالش‌ها بروند. حوزه‌ها موظف‌هستند که با مدد از کلام و فلسفه و اجتهاد، به نقد علمی و منطقی مبانی این افکار نوظهور بپردازند. این نقد باید به گونه‌ای باشد که نه تنها استحکام آموزه‌های اصیل اسلامی را اثبات کند، بلکه با ارائه پاسخ‌های مستدل و قابل فهم به شبهات مطرح‌شده توسط جوانان، مسیر انتخاب راه صحیح و حقیقت را برای عموم مردم، به‌ویژه نسل جوان، هموار سازد و چالش را به فرصت تبدیل کند. بر این اساس، رفتار و مواجهه عالمانه با مسائل روز است که می‌توان اعتماد عمومی را جلب کرده و از گرایش به سمت معنویت‌های سطحی و غیر اصیل جلوگیری نمود. بنابراین برای تحول اساسی در حوزه مسایل اعتقادی و اخلاقی توجه به این بازیگران صحنه تربیت جامعه و مدیریت آن ضروری و حیاتی به نظر می‌رسد.

۴. برخی اقدامات موثر انجام شده:

در اینجا برخی از اقدامات موثر توسط حوزه‌ها، تنها برای ذکر مثال و مصداق بیان می‌شود تا از این حیث جانب عدل در مقال رعایت شده باشد و عدم ذکر موارد دیگر به معنای نادیده گرفتن آن‌ها نمی‌باشد.

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور)، پایگاه اطلاع رسانی حوزه نت، مرکز رسانه و فضای مجازی حوزه های علمیه، اسلام کوست، برنامه‌ها و تلاش‌های معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه که دائماً در حال بروزرسانی و تحول است، مرکز ملی پاسخگویی به سوالات که به صورت تلفنی و مجازی و با اهتمام شبانه روزی با حضور متخصصین، به رفع شبهات و پاسخگویی به ابهامات پرداخته می‌شود. همچنین می‌توان به فعالیت‌هایی که در بستر شبکه قرآن انجام می‌شود اشاره نمود که البته در برخی موارد باید مورد بازنگری قرار گیرد.

نتیجه گیری:

در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که رسالت مبلغان و مروجان معارف دینی در عصر حاضر، که به طور مشخص تحت تأثیر پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی و فرایندهای سریع جهانی شدن قرار گرفته است، دیگر قابل تقلیل به شیوه‌های سنتی انتقال پیام نیست. این دوران جدید، که ویژگی بارز آن، سرعت تبادل اطلاعات و دسترسی

بی‌واسطه به منابع مختلف است، فراخوانی اضطراری برای انقلاب در محتوایی و روش با حفظ اصالت است. پس مبلغان دینی باید با عزمی راسخ و به‌سرعت کمر همت ببندند. این روزرسانی صرفاً شامل تغییر روش مانند استفاده از شبکه‌های اجتماعی نیست، بلکه نیازمند شناخت مقتضیات زمانی، درک شرایط روانی و اجتماعی مخاطبان، و به‌کارگیری زبان مشترک است و با این روش سطح معرفت دینی و اخلاقی جامعه ارتقا می‌یابد و در برابر چالش‌های فکری و فرهنگی جدید، اسلام ناب با قدرت و جذابیت اصیل خود معرفی و تبیین شود. نادیده گرفتن این ضرورت، به معنای عقب‌ماندگی از نیازهای معرفتی جامعه است و در بسیاری مواقع مانند پزشکی می‌شود که دیر بر بالین بیمار برسد.

فهرست منابع :

قرآن کریم

۱. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۷۷ش)، غم نامه کربلا ترجمه اللهوف علی قتلی الطفوف، تهران چاپ اول.
۲. اسدی، پری (و همکاران محمدی نایینی، مژگان؛ نیلی، مولود؛ (۱۴۰۲)، تبیین مولفه‌های تربیت انقلابی باتاکید بر بیانیه‌ی گام دوم انقلاب از منظر حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری.. (مجله رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، شماره ۱۷).
۳. باقری، علی (۱۳۸۹)، حوزه و روحانیت مسائل، آسیب‌ها، کارکردها، تهران: مؤسسه فرهنگی دین پژوهشی بشرا.
۴. بهرام، محمدحسین (۱۴۰۰)، حوزه‌های علمیه و پیشرفت علمی. (مقاله)، نشریه زبان و فرهنگ ملل.
۵. حسینی زاده، سید محمد علی، (۱۳۸۹)، شکل‌گیری و تحول حوزه‌های شیعه، تهران: مؤسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا.
۶. حکیمی، محمدرضا (و همکاران)، (۱۳۸۰ش)، الحیاء / ترجمه احمد آرام تهران: (ناشناس)، چاپ اول.
۷. دشتی، محمد، (۱۳۹۲)، نهج البلاغه، قم: نشتا، چاپ شانزدهم.
۸. دیویس، چارلز (۱۳۸۷)، دین و ساختن جامعه جستاره‌هایی در الهیات اجتماعی، تهران: یادآوران، چاپ دوم.
- ۹- شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۰)، دین، جامعه و عرفی شدن جستارهایی در جامعه‌شناسی دین، تهران: نشر مرکز.

- ۱۰- شلبی، احمد (۱۳۷۹)، زندگی اجتماعی از دیدگاه انسان، مشهد: شرکت به نشر انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۱۱- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه - قم، چاپ: اول
- ۱۲- خمینی، سید روح الله (۱۳۸۹) صحیفه نور، (مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی)، (۱۳۸۹)، تهران: ناشر اثر، چاپ پنجم.
- ۱۳- علی بن الحسین، امام چهارم (ع) (۱۳۷۶ش)، الصحیفه السجادیه، قم: (ناشناس)، چاپ اول.
- ۱۴- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۵)، فلسفه حقوق بشر، قم: مرکز نشر اسراء.
- ۱۵- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۱)، نسبت دین و دنیا: بررسی و نقد نظریه سکولاریسم، قم: مرکز نشر اسراء، چاپ دوم.
- ۱۶- خضولو، رسول (۱۳۹۸)، آسیب ها و چالش های تبلیغ در عرصه بین الملب در حوزه علمیه با تکیه بر آرای رهبری، نشریه اسلام و مطالعات اجتماعی زمستان ۱۳۹۸، شماره ۲۷
- ۱۷- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷)، الکافی (ط - الإسلامیه)، تهران: ناشر اثر، چاپ چهارم.
- ۱۸- کلینی، محمد بن یعقوب، ترجمه کمره ای، قم: ناشر اثر، چاپ سوم.
- ۱۹- مریجی، شمس الله (۱۴۰۳)، نقش حوزه علمیه قم در انسجام اجتماعی جامعه ایران در صد سال اخیر، نشریه معرفت فرهنگی و اجتماعی بهار ۱۴۰۳، شماره ۵۸، ۷۲ تا ۵۱
- ۲۰- مظاهری، حسین (۱۳۸۳)، کاوشی نو در اخلاق اسلامی، تهران: ذکر، چاپ دوم.
- ۲۱- منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم (ع) (۱۴۰۰) مصباح الشریعه، بیروت، چاپ اول.
- ۲۲- هینس، جف، (۱۳۸۱)، دین، جهانی شدن و فرهنگ سیاسی در جهان سوم، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۲۳- هلالی، سلیم بن قیس، (۱۴۱۶ق)، ترجمه کتاب سلیم، ایران؛ قم، چاپ اول.
- ۲۴- نصری، عبدالله (۱۳۸۵)، انتظار بشر از دین، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، چاپ چهارم.
- ۲۵- واخ، یواخیم (۱۳۸۰)، جامعه شناسی دین، تهران: سمت، چاپ اول.

Abstract:

Since ancient times, seminaries have played a significant role in promoting and disseminating religious teachings in the individual and social lives of people. In contemporary society, where fundamental changes are constantly taking place in the social and cultural structure, the role of seminaries as preservers and promoters of religion has become more important than ever. The growth and development of societies depends on the simultaneous progress of their material and spiritual dimensions; in such a way that neglecting any of these dimensions can lead to a halt in the path of society's progress. Accordingly, seminaries take steps in the spiritual, religious, and moral guidance of society. The present study, which examines the development and effectiveness of seminaries in this field, has concluded, using a descriptive-analytical method and library studies, that observing positive principles extracted from the Quran, the progeny, the lives of the prophets and imams, and the teachings of religious scholars, as well as avoiding negative principles, such as evidence-based orientation, lack of familiarity, and alienation from the requirements of the time, can bring seminaries to an ideal point in fulfilling their mission. The results of this article show that development in seminaries can not only help improve the effectiveness of these institutions in guiding society, but also strengthen their role in responding to the moral and religious crises of contemporary society.

Keywords: seminary, student, ethics, religion, development